

Lakatos Júlia

Kilenc parancsolat

Ne lopj!

Egyre gyakrabban kerül a nemzetközi figyelem középpontjába a magyarországi korrupció kérdése. Az Economist és a Transparency International után most kilenc nagykövetség hívta fel a figyelmet az átláthatóság fontosságára. A korrupció elriaszthatja a külföldi tőkét. Aki ezt – akár a politika, akár a magánszféra részéről – nem veszi észre, az nem önmaga, hanem Magyarország alatt vágja a fát.

A napokban kilenc nagykövetség közös nyilatkozatot jelentetett meg kifejezve aggodalmukat a Magyarországi átláthatóság hiányával kapcsolatban. Az Egyesült Államok, Belgium, Franciaország, Hollandia, Japán, Nagy-Britannia, Németország, Norvégia és Svájc támogatásával kiadott sajtóközlemény szerint elriaszthatják a külföldi befektetőket „*a közszolgáltatások, a műsorszolgáltatás és az országos közlekedési infrastruktúra egyes területein*” tapasztalt „nem-transzparens” jelenségek. Miközben üdvözlik a gazdasági fellendülés hírért, egyben felhívják a figyelmet arra is, hogy a jósolt gazdasági növekedés jelentős mértékben függ a jelenlegi és leendő külföldi befektetők döntéseitől.

Ritkán fordul elő, hogy egy külföldi ország nagykövetsége nyilvános állásfoglalást fogalmaz meg a fogadó ország politikájával kapcsolatban, még ritkább, hogy ezt egyidejűleg teszik. Mégis, miért szánta el magát egy ilyen látványos figyelemfelkeltő lépésre a kilenc külképviselet? Jelen elemzés nem csupán a tiltakozást kiváltó konkrét eseményekre fókuszál, hanem a korrupció hazai, illetve külföldi érzékelését és lehetséges megoldásait kívánja bemutatni.

„A jósolt gazdasági növekedés szempontjából sok múlhat azokon a döntéseken, melyeket a jelenlegi és leendő külföldi befektetők hoznak – akik közül sokan az általunk képviselt országokból érkeznek. Ezért különös aggodalommal figyeljük a nem-transzparens viselkedés jelentős megnyilvánulásait, amelyek hatással vannak a befektetőkre a közszolgáltatások, a műsorszolgáltatás és az országos közlekedési infrastruktúra egyes területein. Az erről szóló jelentések visszatárhathatják a befektetéseket, melyekért Magyarország, minden más államhoz hasonlóan, verseng.”

Az Economist egy november eleji cikke¹ szerint a térség jelenlegi előnyös helyzetét meghatározó mértékben a rendszerváltást követően beáramló külföldi tőkének köszönheti. Állítása szerint a recesszióból való kilábaláshoz a régióknak továbbra is szüksége van külföldi befektetőkre. Magyarországot hozza példának arra, hogy a gazdasági válságra adott populista reakció miként érheti el a külföldi tőke elriasztását. A cikk a Sláger, valamint a Danubius rádió megszűnéséhez vezető ORTT döntést, valamint a pécsi vízművek és a francia Suez vitáját emelte ki

¹ http://www.economist.com/businessfinance/displaystory.cfm?story_id=14807099

annak szemléltetésére, hogy a probléma már nemzetközi viszonylatban is átlépte az ingerküszöböt.

Láthatóvá vált a jéghegy csúcsa, immár nem „magánügy” a politikai befolyással való visszaélés, a lobbizás és a korrupció Magyarországon. Attól kezdve, hogy külföldi cégeket is érint, előbb a nemzetközi média, majd az országok képviselőit ellátó intézmények is megnyilvánulnak a kérdésben, ami jelentősen befolyásolhatja az ország külföldi megítélését. A botrányok pedig hétről hétre tovább dagadnak. Immár nem csak Nicolas Sarkozy francia elnök fordult Bajnai Gordon miniszterelnökhöz a Suez kérdésében. Mivel a Danubius egy amerikai médiacsoport tulajdona, az Egyesült Államok kongresszusában határozattervezetet nyújtottak be, az országos kereskedelmi rádiós frekvencia pályázaton született eredmény kapcsán. Ebben a jogállamiság tiszteletben tartására és a külföldi befektetőkkel szembeni tiszteletre szólították fel Magyarországot. Ez különösen annak fényében fontos, hogy Amerika húsz év alatt kilenc milliárd dollárt fektetett be az országban. Előbb figyelmeztetik az országot, majd kivonulnak a cégek. Számos más helyre vihetik pénzüket, hiszen – akárcsak Magyarország – a környező országok is sorban állnak a külföldi befektetők beruházásaiért.

Magyarország korruptabb, mint mások?

A Transparency International nemzetközi összehasonlításában² Magyarország jól szerepel, – 180 ország közül tavalayhoz képest egy helyet előrelépve idén 46. – mégis a közepesen korrupt országok közé számít. Hiába tudott előrelépni a rangsorban, a korrupció mértéke nem változott. A frissen megjelent 2009-es Korrupció Érzékelési Indexen a tavalyival megegyező 5.1 pontot kapott a maximális 10-ből. Ugyanakkor miközben a gazdasági válság az egész térséget, így Magyarországot is érintette, hazánk megőrizte tavalyi pozícióját, valamint megelőzte a térségben Szlovákiát, Csehországot és Lengyelországot. A volt szocialista országok közül csak a 27. helyen osztozó Észtország és Szlovénia ért el jobb eredményt hazánknál.

A Transparency International szerint amennyiben a korrupció a magánszektorban ellenőrizetlen marad, alááshatja a tisztességes versenyt, a gazdasági növekedést és a politikai fejlődést is. Nem véletlen kifogásolja az átláthatóságot a nemzetközi közvélemény. A kilenc nagykövetség kívánalma nem bonyolult. *„Ahogy a világgazdaság kilábal a válságból, a külföldi befektetők meghozzák majd döntéseiket arról, hogy kössék le forrásaikat. Magyarország barátaiékat azt reméljük, hogy a befektetési klíma olyan marad, amely vonzó célállomássá teszi Magyarországot a befektetések számára, nem pedig ellenkezőleg.”* – írják közleményükben. Ezt szabályozási kiskapuk bezárásával, a jogkövető magatartás erősítésével és új szereplők – például közvetítő és felügyeleti szervek – bevezetésével el lehet(ne) érni. Ehhez azonban politikai akarat szükséges, mi több hosszú távú konszenzus kormány és ellenzék között, egyfelől a régóta halogatott szerkezeti reformokban, másrészt olyan fontos kérdések, mint például a párt-finanszírozás rendbetételében.

Kiskapuk és kerülőutak

² www.transparency.org

Magyarországon három fő csoportra bontható a korrupció elterjedése. A legfőbb problémák a magán és a köz-szféra találkozásánál keletkeznek. A közbeszerzések a legkiszolgáltatottabbak a korrupciónak az országban. Túl szoros a kapcsolat a magánszféra, a politikusok és a köztisztviselők között. Személyes kapcsolatok révén, valamint a párt és kampányfinanszírozás átláthatatlanságának köszönhetően sok minden „elintéződhet” Magyarországon. A lobbitorvény gyakorlatilag feleslegesnek bizonyult, ugyanis a hivatalosan bejegyzett lobbisták, lobbiszervezetek száma elenyésző Magyarországon. A nemhivatalos keretek közt lebonyolódó megállapodások viszont annál gyakoribbak.

A jogszabályokat ráadásul sokszor nem is megszegni, csupán megkerülni kell. Folyamatosan változnak a törvényi előírások lehetőséget adva számtalan kiskapu vagy joghézag kihasználására. Az egyik legsúlyosabb probléma e téren a közbeszerzési pályázat kiírása nélkül megkötött állami, önkormányzati szerződések. Nem újdonság az sem, hogy gyakran „személyre szabott” pályázati kiírások születnek, amelynek csak egy cég képes megfelelni. Ez súlyosan korlátozza a szabad verseny elvét, ahogyan az is, hogy a pályázati kiírások utólagos módosítása következtében sokszor nem a legolcsóbb vagy a szakmai, formai követelményeknek leginkább megfelelő ajánlat nyer. Ritkán derül fény ezekre az esetekre ugyanis a kizárt pályázók nem merik jelenteni a szabálytalanságokat attól tartva, hogy megbélyegzik őket és a jövőben sem nyerhetnek el pályázati pénzeket. Az efféle láthatatlan alkuknak azonban „ára” van, amelyet pártoknak, döntéshozóknak nyújtott ellenszolgáltatásokban mérnek.

A választópolgárok közül – főleg a médiafogyasztás polarizációja következtében – sokan hajlamosak azt hinni, hogy csak az általuk támogatott párt politikusai becsületesek, a másik fél képviselői egytől egyig korrumpáltak. A nyilvánosságra került korrupciós ügyek azonban azt mutatják, hogy az tud jogosulatlan előnyhöz jutni aki, épp közel áll a forrásokhoz. Ennek megfelelően az utóbbi években kiéleződött a hatalomra kerülésért folyó harc, ugyanis a kormányzás nyújtotta jogosítványokat sokan egyfajta kompenzációnak tekintik a hatalmon kívül töltött évekért. Ez rendkívüli mértékben aláássa a politikusokba vetett bizalmat. Ebben változás csak állampolgári nyomásra, a civil szféra összefogásával jöhet létre, amelyhez társulnia kell az erős és független média tárgyilagos tájékoztatásának is. A hazai híradásokban eltolódás tapasztalható a bulvár hírek felé. Felcserélődni látszik, mind a kereskedelmi mind a közszolgálati híradókban a fontossági sorrend. A vezető hírek egyre inkább a napi bűnügyi és baleseti statisztika összefoglalásává válnak. Eközben az országos szintű közérdekű információk, politikai, gazdasági híradások gyakran 3-4. helyre szorúlnak vissza. Ez a politikától való távolságtartás jele lehet, ami ellentétes a Transparency International által kívánatosnak tartott iránynak.

A hazai korrupció másik jelentős kategóriája a magánszféra kartellekbe tömörülése. Ilyen esetben több cég pályázik ugyanazon állami beruházásra, előzetes megállapodással, hogy melyik cég milyen áron, milyen szolgáltatással fogja megnyerni azt. Így forgó rendszerben minden cég megbízáshoz jut. Mindenki nyer csak az adófizetők nem. Az így létrejött beruházások ugyanis sokszor jóval drágábban és rosszabb minőségben valósulnak meg, mint optimális piaci versenyhelyzetben. Ugyan a Gazdasági Versenyhivatal eredményes a kartellgyanús ügyek felderítésében és a bírságok kiszabásában, ennek elrettentő ereje nem elégséges és gyakran messze nem fedezi az okozott kárt.

Magyarországon szükség van a vállalati integritás kialakítására. Külföldön már kezd presztízskérdéssé válni a tiszta és átlátható üzleti magatartás. Egyre több cég fogad el vállalati etikai kódexet és teszi nyilvánossá társadalmi, környezeti vállalásait. Ez többek között abból is ered, hogy a világon számos országban komoly kormányzati erőfeszítést tettek a vállalati korrupció visszaszorítására. Többek között a német Siemens cégnél is eljárások indultak magas szintű vezetők ellen. Ez elrettentő példaként szolgált a világ számára. Rávilágított arra, hogy nem marad következmények nélkül a korrupt üzleti magatartás.

A politika berkein belül elkövetett korrupció és a közbeszerzési botrányok kétségkívül nagyobb médianyilvánosságot kapnak, mint a hazai korrupció harmadik ága, holott ez érinti a legtöbb állampolgárt közvetlenül. Az ország vállalatainak 99%-a kis és középvállalkozás. Ezek a magas adók és járulékok következtében a fennmaradás érdekében követnek el – általában kisebb – törvénysértéseket. A Versenyhivatalnak azonban nincs megfelelő kapacitása ahhoz, hogy a kis és középvállalatok által elkövetett szabálytalanságokat – adócsalást, kartellezést, illegális foglalkoztatást stb. – is felderítsék és szankcionálják. Az adórendszer átalakítása nélkül ezek a cégek egyrészt továbbra is a korrupciós ügyletek sodrásába kerülnek. Pedig a megoldás ez esetben nem is olyan bonyolult. Minél egyszerűbb a cégalapítás és kevesebb a bürokrácia, annál kisebb a korrupció elterjedésének kockázata. Amennyiben ez nem teljesül, a vállalkozások továbbra is „kerülőutas” megoldásokat keresnek majd az érvényesülés érdekében.

Magyarországon szinte teljes mértékben hiányzik az „ingyenélő-ellenes” mentalitás, ami nyugaton, főleg az Egyesült Államokban rendkívül elterjedt. Sokkal inkább egy közös társadalmi összekacsintás jellemzi az országot. Ha a „kisember” kerüli meg a szabályokat az leleményesség, virtus, elnézendő dolog. Semmiképp sem korrupció. Ha ugyanazon tevékenységet – akár adócsalást vagy kenőpénz fizetése – egy multinacionális cég vagy politikus teszi, akkor elítélendő cselekedett. Hiányzik a „ha én betartom a szabályokat akkor más se kerülje meg” elvárás, szemben a jelenlegi „ha más megszegheti én is megszeghetem” magatartással. Az APEH által vizsgált adócsalással kapcsolatos esetek jelentős része állampolgári bejelentés, „feljelentés” nyomán születik meg, ezek általában haragosok, volt házastársak, üzlettársak bejelentései nyomán történnek. Ezzel szemben Magyarországon a korrupciót vagy félnek jelenteni, vagy nem érdekeltek benne. Az új kormányzati intézkedés – ami díjazná és egyben védené is a bejelentőt – elképzelhető, hogy változtat ezen a gyakorlaton. Nem véletlen, hogy a nagykövetek által megfogalmazott nyilatkozat is kitér rá: *„Az új korrupció-ellenes törvény elfogadása és végrehajtása kulcsszerepet játszhat abban, hogy a magyar polgárok gazdasági növekedésre és jólétre való törekvése célt érjen.”*

Kéz kezet mos, de meddig?

Nap, mint nap szembesülnek az állampolgárok a korrupció hatásával. Mégis egyszerűbb legyintve megjegyezni, hogy minden politikus korrupt és továbbra is fizetni a hálapénzt az orvosoknak. A kilenc nagykövetség nyilatkozata azonban komoly figyelmeztetés. Olyannyira, hogy a megjelenést követően azonnal találkoztát kezdeményezett a nagykövetekkel Bajnai Gordon miniszterelnök. A rendszerváltás óta több mint 200 milliárd dollár külföldi befektetés érkezett Magyarországra. Végiggondolva, hogy milyen munkaerő teremtő képessége van

minden egyes hazánkba érkező vállalkozásnak, nem lehet cél elveszíteni a már meglévő és a potenciálisan idetelepülő külföldi beruházásokat. Az országnak van félténivalója: ideje, hogy politikai, vállalati és egyéni szinten is féljenek a korrupció résztvevői. A korrupció elleni küzdelmet mindenki magán kell, hogy kezdje. Ha másért nem kinek-kinek a saját jól felfogott érdeke miatt. Azért, hogy Magyarország továbbra is vonzó befektetési környezet legyen. Ez ugyanis nem kérés, parancs. Aki ezt – akár a politika, akár a magánszféra részéről – nem veszi észre, az nem saját maga, hanem Magyarország alatt vágja a fát.